

PIONIRI MALENI OČIMA SADAŠNJIH I BUDUĆIH MUZEOLGINJA I MUZEologa

Na kraju nastave u zimskom semestru akademske godine 2023./2024. studenti prve godine Diplomskoga studija muzeologije i upravljanja baštinom posjetili su ciljano izložbu *Pioniri maleni* u galeriji „Školica za 5” u Hebrangovoj 5, koju Hrvatski školski muzej koristi kao izložbeni i edukacijski prostor čekajući obnovu zgrade Hrvatskoga učiteljskog doma. Prilikom posjeta dogovoreno je da će upravo akademci napraviti osvrt na ovu izložbu, koju kao autorica koncepcije i istraživanja potpisuje viša kustosica Muzeja Kristina Gverić. Kako u okviru visokoškolske nastave studente motiviramo i pripremamo za kritički pristup stvarnosti, pa i onoj buduće profesije, ovaj će osvrt imati karakter i svojevrsne završne evaluacije izložbe.

Prije svega studenti su se osvrnuli na temu izložbe. Izdvojili smo to mišljenje u cijelosti: *sama tema izložbe vrlo (je) zanimljiva i otvara prozor u jedno razdoblje hrvatskog društva o kojem se ne govori mnogo, a još je uvijek sastavni dio komunikacijskog sjećanja. Unatoč tome, kad se radi o formalnom, kulturnom sjećanju recentnija povijest, tj. razdoblje bivše države se voli zanemarivati s obzirom na ideologiju koja je 1990-ih građena na suprotnostima u odnosu na prošli sistem i koja je koristila strategiju zanemarivanje neželjene baštine. S obzirom na sve to, pozitivno je što je muzej otvorio temu, koja se tiče malog čovjeka i jednog aspekta svakodnevnog života u recentnijoj povijesti, koja se često ne obrađuje. Mnogi se sa sadržajem izložbe još uvijek mogu poistovjetiti, a oni mlađi mogu saznati o pionirima, ali i ponešto o školskom životu nekadašnje djece.*

Zanimljivo je da smo ispisivanjem ovih rečenica bili na tragu kritičkoga osvrta Katarine Luketić *Hej, pioniri, smijemo se sjećati* objavljenog u *Kulturpunktu*¹, no valja i ovdje podsjetiti da se razdoblja socijalizma najprije počelo prisjećati na umjetničkim izložbama, kakve su bile, primjerice, izložba *Socijalizam i modernost* u Muzeju suvremene umjetnosti 2011. te izložba *Refleksije vremena 1945-1955*, održana 2012./2013. u Klovićevim dvorima. Podsjećamo i na izložbu o prijelomnoj 1945. godini, pripremljenoj 2015. u Hrvatskom povijesnom muzeju. Sve to svjedoči da muzeji kao čuvari sjećanja i u Hrvatskoj nastoje osvjetljavati sve teme i fenomene, boreći se pritom i sa svojim razumijevanjem i objektivnim interpretiranjem s obzirom na to da i u njima rade ljudi koji pripadaju određenom društvenom razdoblju i dodirnuti su prevladavajućim

1 Katarina Luketić, *Hej, pioniri, smijemo se sjećati*, *Kulturpunkt*, dostupno na: <https://kulturpunkt.hr/kritika/hej-pioniri-smijemo-se-sjecati/> [8. ožujka 2024.].

mišljenjima.² Dakle, tema djetinjstva u drugoj polovini 20. stoljeća nije bila iznenađujuća. Napokon, na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju te na Katedri za muzeologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu studenti su i prije iskazali interes za nju.³

Ovoga puta podijelili su odgovornost za analizu osnovnih izložbenih elemenata izložbenoga projekta. Najprije smo se usudili zapitati koju je publiku autorica naznačila kao ciljanu. Nakon ponovljenoga razgledavanja rekli bismo da su to prije svega bili oni stariji s iskustvom života u razdoblju socijalizma, kojima je ovaj *pokušaj rekonstrukcije pionirskog iskustva koji se ostvario kroz muzejske predmete poput pionirskih marama, kuta, lektira koje su tada bile aktualne u školama i sl.* doista mogao poslužiti kao okidač sjećanja. No, zanimljivo je da je izložba to učinila i s našim studentima; primjerice, potaknula je sjećanje na njihovo osnovnoškolsko razdoblje, *koje je još uvijek, za razliku od današnje tzv. tehnologizirane nastave, bilo prožeto kreativnim radom, mnoštvom domaćih uradaka i likovnog izričaja koji su podsjećali na mnoge izložene radove.* Što se tiče školske populacije, mislimo da se njima izložba najbolje mogla približiti vođenim obilascima, ali to nije bilo jednostavno organizirati u zadanom prostoru.

Naime, prostor u prometnoj Hebrangovoj ulici malen je i trodijelan, s tim da je za grupni posjet najprimjerenija prva, nešto veća zapadna prostorija, na koju se nastavljaju dvije uže, a treća od njih i s funkcijom izlaza. Očito, *sve vrlo skućeno i neadekvatno*, no za muzejske profesionalce, muzeologe i dizajnere, trebalo bi i to biti izazovno i poticajno pri donošenju izložbenih rješenja.

Prostor definitivno utječe i na tematsku raščlambu ili, kako su to studenti napisali – *narativni plan*, za što je odgovorna autorica izložbe. Da bi se moglo doći do tematske raščlambe, potrebno je istraživati građu i izvore i doseći znanje o temi, a za to je u ovom našem primjeru trebalo više vremena. Tijekom vodstva dobili smo podatak da je priprema uključila i pregledavanje i dodatno istraživanje preko pet tisuća muzejskih predmeta iz fundusa Hrvatskoga školskog muzeja, što se naslućuje iz popisa predmeta s osnovnim informacijama u katalogu izložbe, zajedničkom uratku i doprinosu svih stručnih djelatnika Muzeja ovoj izložbi. Tek kad je dosegnuto znanje, pregledana građa koju se posjeduje, ali i ona komparativna koja se čuva u nekim drugim institucijama ili kod pojedinaca, može nastati tematska raščlamba. U našem primjeru koristila se tematska, a djelomice i kronološka raščlamba.

Tako se u prvoj prostoriji, u segmentu lijevo od ulaza, ponajviše izduženim tematskim legendama s uključenim dvodimenzionalnim izvornim predmetima ili presnimkama fotografija, učeničkih radova, naslovnica prigodnih izdanja i udžbenika, daje uvid u samu povijest (koja počinje još tijekom antifašističke borbe u Drugom svjetskom ratu) i organizaciju Saveza pionira te njegove vrijednosti i gesla na kojima

2 Naglašavamo da u ovom osvrtu nismo išli u analizu sadržaja tekstualne interpretacije na izložbi i u katalogu!

3 Melita Nikolić dala je zanimljiv doprinos svojim istraživanjima i diplomskim radom. Vidi: Djetinjstvo u socijalizmu, pioniri i Maja: prilog proučavanja djetinjstva djevojčica u socijalizmu metodom oralne historije, *Pro tempore*, 10/11 (2016), str. 69-84 te *Muzeološka koncepcija izložbe o pionirima*, Zagreb, Filozofski fakultet, 2015., dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6194/1/Melita_Nikoli%C4%87_-_finalna_verzija.PDF [8. ožujka 2015.].

je počivao i kojima je oblikovao djetinjstvo svakoga djeteta u socijalizmu. Od trodimenzionalnih svjedočanstava, barem za nas s predznanjem, najveću su snagu imali najstariji svjedoci – oni dječjega života u izbjegličkom logoru El Shatt u egipatskoj pustinji, koji su bili smješteni u prozorsku nišu. U desnom kutu počinjala je druga tematska cjelina, uspostavljena vrlo jasno na prikazu života jednoga pionira tijekom jedne godine. Ona je započinjala početkom školske godine, još i više 29. studenog, kad se slavio Dan Republike i kad se redovito održavala društvena praksa ulaska učenika u pionirsku organizaciju, i završavala podsjećanjem na pionirske kampove i skromna ljetovanja. Interpretacijske strategije su iste – narativnost tematskih legendi učvršćena je brojnim dječjim radovima i radovima njihovih učiteljica i učitelja i s nešto predmeta vezanih uz odijevanje pionira, bavljenje zimskim sportovima u prosincu, organiziranom igrom u proljeće itd.

Treća tematska jedinica posvećena je dokumentarnom filmu snimljenom u Eksperimentalnoj osnovnoj školi „Ivan Goran Kovačić” u Vukovaru 1989., koji je zorno mogao svjedočiti o jednom školskom danu učenika-pionira na kraju jednoga društvenog uređenja koje, nažalost, nije moglo biti zamijenjeno drugim bez rata i destrukcije koji su ubrzo uslijedili. Film traje gotovo 25 minuta, no prostor nije bilo moguće organizirati tako da se sjedne i pažljivo pogleda. Stoga je razumijevanje olakšano tekstualnom interpretacijom u nastavku na zidu.⁴ Ta je interpretacija otkrila da se dosta predmeta koji se vide u filmu

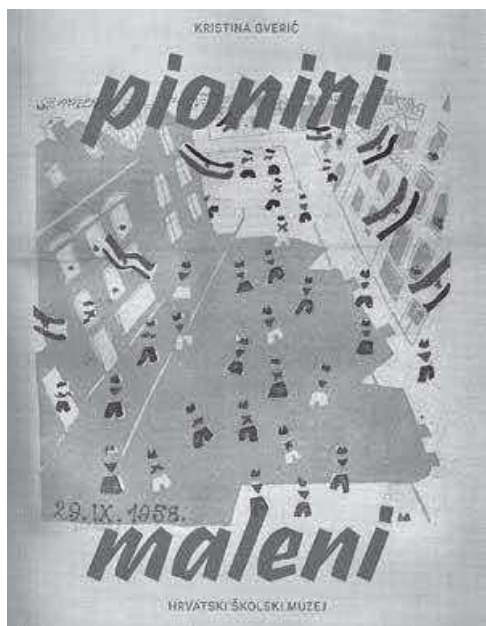

Izložba *Pioniri maleni*

4 Razmišljali smo i o tome da je prikazivanje i naglašavanje važnosti ovoga filma moglo biti riješeno potpuno drugačijom prostornom organizacijom, odnosno da izložba počne u izlaznoj prostoriji i završi u onoj najvećoj.

čuva u Muzeju i da ih se upotrijebilo i u ovoj izložbi. Jednako tako iznijela je detalj da se u filmu pojavljuje novinar Siniša Glavašević, čija su javljanja iz ratnoga Vukovara nekima od nas još uvijek u živom sjećanju, i tako je pokretnim slikama malih Vukovara i Siniše Glavaševića te njegovim dojmljivim riječima zaključena izložba. Dakle, interpretacijska strategija personalizacije, odnosno spajanje predmeta (filma) s konkretnim osobama s kojima je bio na neki način povezan, primijenjena je na samom kraju izložbe, a mnoštvo dječjih lica, uradaka, predmeta, pa i vizualnih provodnih znakova (fotografski likovi pionira u prostoru kriju, ako smo dobro razumjeli, same muzejske profesionalce) ostalo je anonimno.

Napokon, znatizeljne je na suprotnom zidu u trećoj prostoriji mogao zaustaviti i zabavni kutić, preuzet upravo iz spomenutoga filma, i tu se mogla ostvariti fizička interaktivnost listajući pripremljene slikovnice i učestale knjige iz toga razdoblja (dvo-tomna dječja enciklopedija *Svijet oko nas* ostala je trajno urezana u sjećanje i jednoj od autorica ovoga priloga!) te vidjeti i pripadne igračke.

Katalog izložbe *Pioniri maleni*

Izložbu prati oveći katalog, jer sve što se nije stiglo interpretirati izložbom prelilo se na njegove stranice i potvrdilo da upravo na taj način, preko muzejske publikacije, izložba nastavlja živjeti u drugom mediju, a informacije na kojima je počivala ulaze u opću informacijsku struju.

Kad bismo analizirali doprinos autorice izložbe – znanstveno istraživanje, odabir građe iz brojnih zbirki Muzeja, tematska raščlamba nastala na temelju obje aktivnosti, potom uspostavljena narativna interpretacija u obliku izložbenoga teksta u koji su umetnuti stvarni ili preslikani dvodimenzionalni predmeti, potpomognuta i onim trodimenzionalnima, doprinos katalogu (gdje je postojala podrška i drugih kustosa) – te tome pri prosudbi dodali i razumijevanje kustoskoga htijenja da se kaže i pokaže što

više (ne zaboravimo, Hrvatski školski muzej je bez postava!), vidjeli bismo da je riječ o profesionalno obavljenom stručnom poslu. Jesu li njegovi rezultati i ideje bili jasno i glasno komunicirani dizajneru izložbe, to je svakako drugo pitanje koje smo si mogli postaviti znajući stručni tijek i odgovornosti oko pripreme izložbe.

I tu uvodimo u osvrt odgovornost dizajnera ove izložbe – Damira Gamulina i Organiziranog oblikovanja d.o.o., čiju su izložbenu poetiku studenti ocijenili kao relativno *nekreativno rješenje, plošno i monotono*. Je li ta *prevelika plošnost izložbe, odnosno to što izložbom dominiraju legende s opisom života pionira i posjetitelji takve izložbe osjećaju se uronjeno u tekst*, bila jedini mogući odgovor dizajnera na skućeni prostor i to da je zapravo stvorio hipertekst kojim je poput tapete oblijepio zidove? Dok su se muzealci potrudili oko svojih muzejskih predmeta, istražujući ih i pripremajući

za smisleno izlaganje, dizajner ih je na neki način obezvrijedio dozvoljavajući pojavu provizornih *izložbenih klupica s predmetima, zaštićenim prozirkom folijom na vrlo nespretan ... način*. Tu su i detalji koji upućuju na to da dizajner nije ovladao mjerama zidova i mjerama građe (čini se i uobičajenim poznatim mjerama u kojem rasponu ljudi mogu najbolje vidjeti) koja se morala pojaviti u hipertekstu, pa tako nalazimo potpuno neprofesionalno presijecanje jedne stvarne dječje kute izložbenom klupicom ili ekran televizora na kojem se može pogledati važan predmet ove izložbe – školski filmski uradak iz Vukovara – potpuno neprimjereno visoko postavljen i sl.⁵

Očekivano korištenje boja koje simboliziraju pionira – plava s kape, hlača ili suknjice, crvena s marame i zvijezde, ali i bijela, (ne)boja košulje ili majice, zapravo potpuno nestala iz postava (pojavljuje li se kao loše rješenje, odnosno kao boja fonta predmetne legende uz računalo od kestinja koja se ne može pročitati?), uz dodatak svjetlonarančaste – ne pripada također nekom osobito kreativnom rješenju. Tu je i provodni element maloga pionira u prostoru i izlozima galerije, koji također nije zadržao naš posjetiteljski dah! Sve to na kraju rađa zaključak o različitim pristupima izložbi muzejskih profesionalaca i dizajnera. Za muzealce, prema našem višedesetljetnom iskustvu, najčešće nema malih izložaba, malih tema i nezanimljive građe, a dizajneri mogu razmišljati i djelovati drugačije, ne nalazeći izazov u prostoru, temi i građi te zaboravljajući da trebaju funkcionirati i kao dizajneri prostora, a ne samo zidnih ploha. Možda su uporište našli u proglasima, plakatima, oglasnim školskim pločama i panoima koji su često korišteni za izlaganje dječjih radova pionira i organizaciju njihova školskoga i slobodnoga vremena? Ako jesu, onda su samo djelomično uspjeli, jer i takva su grafička rješenja mogla imati bjeline, cezure i margine, dodatno isticanje nekih važnih izložaka (posebice izvornih radova i dokumenata) i sl.

Jelena Jambrošić Barnjak, Lucas Legović i Žarka Vujić

5 Pitanje tko je odgovaran za postavljanje vrlo starog računala s kestnjem izravno na pod, bez davanja do znanja posjetiteljima da je riječ o muzejskom predmetu, izmaknutom iz stvarnosti, također smo si morali postaviti.